

AZERBAJCAN'IN 19. YÜZYIL YÖRESEL KIYAFETLERİ

MAMMADOVA, Arzu
AZERBAJCAN/AZERBAIJAN/АЗЕРБАЙДЖАН

ÖZET

19. yüzyıl Azerbaycan millî kadın kıyafetleri iç ve dış giyimlerinden oluşmakta, her ikisi de omuza ve bele giyilenler olarak ayrılmaktadırlar.

Yöresel erkek kıyafetlerine dönemin siyasi - iktisadi olayları az da olsa etkisini göstermiştir.

Azerbaycan'ın Yakın Doğu'nun başlıca ipek üretim merkezi olması kıyafetlerin ipek kumaşlardan yapılmasına imkân sağlamıştır.

XIX. yüzyıl Azerbaycan kıyafetlerini incelediğimiz zaman, giysilerin hepsinin elle dikildiğini görüyoruz.

Kadın kıyafetleri erkek kıyafetlerine göre daha zevkli, o günkü modaya uygun ve süslü hazırlanırdı.

XIX. yüzyılın sonları Azerbaycan millî kıyafetlerinin zamanla değişmesine ve kaybolmasına zemin hazırlamıştır.

Bu yeni, sade biçimli, süslü olmayan kıyafetler yavaş yavaş gündelik kullanımda yaygınlaşarak kentlerde, sonra da köylerde milli giyimlerin bütünlükle kaybolmasına sebep oldu. Zamanla sadece milli bayramlarda giyilen giysiler, günümüzde müzelerde sergilenerek genç kuşakların kıyafet kültürümüzle ilgili bilgi edinmelerine yardımcı olmaktadır. Bu kıyafetler zengin Azerbaycan giyim - kuşam kültürünün zenginliğinin ifade aracıdır.

Anahtar Kelimeler: Dokuma, yöresel kıyafetler, kumaşlar, renkler, motifler, ayakkabılar.

Azerbaycan'da yaşayan insanlar ülkenin coğrafi konumu, iklim şartları ve verimli topraklarını değerlendirerek diğer uğraşların yanı sıra dokumacılığı da geliştirmişlerdir.

Eski dönemlere ait Azerbaycan kıyafetlerinin araştırılmasında Gobustan'daki kayaların üzerinde çizilmiş resimler, Hesenli, Ziviye ve Töyretepe kazılarında çıkan bıçak sapı, tunç kemer üzerindeki insan figürleri, dokuma materyallerinin izleri bize M.Ö. bu topraklarda yaşayan insanların giysileriyle ilgili ipuçları vermektedir.

Bakü'de Azerbaycan Devlet Tarih Müzesi'nde ve Azerbaycan Devlet Halçacılık ve Halk Tatbiki Sanatı Müzesi'nde, Lenkeran Devlet Tarih Müzesi'nde (Azerbaycan), Tiflis Devlet Tarih Müzesi'nde (Gürcistan), Azerbaycan'ın yöresel milli giysileri bulunmaktadır.

İnsanları örtünmeye veya giyinmeye iten sebeplerden biri biyolojik, diğeri inanışlara dayalı ve dinsel, üçüncüsü ise güzel görünme, beğenilme veya farklı olma duygusudur. Bunlardan hangisinin diğerdinden daha önemli olduğu, kullanıldıkları ortam, iklim, ekonomik durum ve sosyal olaylarla yakından ilgilidir.

19. yüzyıl Azerbaycan millî kadın kıyafetleri iç ve dış giyimlerinden oluşmakta, her ikisi de omuza ve bele giyilenler olarak ayrılmaktadırlar.

Yöresel olarak kullanılan erkek kıyafetlerine dönemin siyasi-iktisadi olayları az da olsa etkisini göstermiştir.

Azerbaycan'ın Yakın Doğu'nun başlıca ipek üretim merkezi olması kıyafetlerin ipek kumaşlardan yapılmasına imkân sağlamıştır. Ülkenin Nahçıvan yöresinde pamuk ve yün dokumacılığı da gelişmiştir.

Azerbaycan'da üretilen atlas, tafta, brokar, muslin, tirme, kadife, dibâ, patiska gibi kumaşlar yabancı ülkelere ihraç edilirdi.

19. yüzyıl kadın giyimlerinde kıyafeti giyenin kendini rahat hissetmesi ikinci, gösterişin ilk sırada yer aldığını görüyoruz. Gösterişe önem verildiğinden kullanılan renkler çok önemliydi. Doğal boyalarla renklendirilen dokumalara değer verilir ve daha çok tutulurdu.

19. yüzyılda kumaşlardaki motifler ağırlıklı olarak baskı ve nakış teknikleri ile yapılıyordu.

Kıyafetlerin ayrılmaz parçası olan altın, gümüş ve değerli taşlardan hazırlanmış takılar form ve imalatı bakımından çok önemlidir. Takıları dört grupta incelemek mümkündür : boyun, kol ve parmağa takılanlar, baş için kullanılanlar ve kıyafetlere takılanlar.

Millî kıyafetler, başlık, ayakkabı ve terlikle tamamlanırdı. Ayağa yün ve ipek ipliklerle örülmüş çoraplar giyilirdi.

Azerbaycan'ın XIX. yüzyıl yöresel kıyafetleri, omuz ve bel giyimi olarak ikiye ayrılırlar. Omuz giyimleri genellikle sade biçimli olmuştur. Bel giyimleri tuman (etek) veya şalvar (pantolon) gibi parçalar biçimine göre değişiklik gösterirler.

19. yüzyıl Azerbaycan milli kadın kıyafetleri iç ve dış giyimlerinden oluşmakta ve her ikisi de omuza ve bele giyilenler olarak ayrılmaktadırlar.

Omuza giyilen dış giyimi olan üst *köynek*, genellikle ipek kumaştan yapılırdı. Omuzu dikişsiz, bol kare kollu, kol altı kuşlu, sıfır yakalı, ön kapaması düğmeli ya da patlı olan *köynek* Türk milli giysilerinde içe giyilen ve çoğu yörede “*göynek*” olarak bilinen giysiye çok benzemektedir.

Köynek uzun kollu olup, önü boyundan bir adet düğme ile iliklenirdi. Yaka, kol ağzı ve eteğine sırma işleme yapılır, bazen de etek kısmına altın ve gümüş paralar dikilirdi. (**Resim 1**)

Kadın dış giyimlerinden biri de *cepken*dir. Bedeni saran ve astarlı olan bu giysinin çok uzun ve uçları şekilli kolları omuzdan aşağı serbestçe dökülmektedir. Kolların alt dikişleri dikilmeyip, sadece kol uçları tutturulmuştur.

İpek, brokar veya kadife kumaştan yapılan *cepken*lerin kenarları ipek biyelerle dikilmiştir. (**Resim 2**)

19.yüzyılda giyilen omuz dış giysisi, *arkalık* bele kadar dar, belden sonrası pililerle genişlemektedir.

Arkalık isminden de anlaşıldığı gibi, vücudun arka bölümünü ve sırt kısmını kapatıyor, önden yaka kısmı açık kalıyor, belden bir kaç zarif düğme ile sıkıca kapatılıyordu. (**Resim 3**)

Zengin kadınların arkalığının önündeki düğmeler altın ya da gümüşten olurdu. *Arkalık* ın yaka biçimine göre hangi yöreye ait olduğu belli olurdu.

Mesela, Garabağ'da “gonca yaka”, Gazah'da “meydan yaka” Bakü “dikdörtgen”, Şamahı “oval” veya yarım daire kullanılırdı.

Bu dönemde en güzel *arkalıklar* Şuşa, Şeki, Nahçıvan ve Şamahı'da dikilirdi.

Arkalık ve diğer kadın üst giyimlerinin kol altları kesik olurdu. Bu kesikler kolun rahat hareket etmesi ve sıcak havalarda terlememesi için yapılırdı.

Bakülü kadınların kullandıkları *arkalıklar* sade biçimli olup, kollarına dirsekten başlayarak dikilen parça çoğu zaman dikdörtgen biçimde olurdu.

Başörtüsü olarak kullandıkları çarşaf ve tirme şal'lar da bu biçimde idi.

Omuz dış giysilerinden biri olan lebbade, bel altına kadar uzanır ve önü açıktır. Kollar dirsek boyundadır ve kol altında kesigi vardır.

Azerbaycan Devlet Halçacılık ve Halk Tatbikî Sanatı Müzesi'nde sergilenen kadife kumaştan yapılmış lebbadenin içi pamuklu kumaşla astarlanmıştır. Kenarlarına pamuklu kumaştan verev biye geçirilmiş, kanatcıklar, etek boyu ve kol uçları sim şeritle süslenmiştir. Lebbade cepken ve arkalıklarla birlikte giyilirdi ve rahatlığı, hafifliği ile seçiliyordu.

Kışın giyilen kadın üst omuz giysisi kürdü, kadife kumaştan yapılmış, içi kapitone astarlı, kısıkkollu olup, yaka, kol ve etek ucuna tavşan tüyü geçirilmiş, etrafı sim şeritlerle süslenmiştir. (**Resim 6**) Kışın kullanıldığı için kenarlarına kürk dikilirdi. Bu yüzyılda Garabağ kürdülere çok ünlüydü. Horasan'dan getirilen koyu sarı renkte deri üzerine ipek iplikle yapılan işlemeli desenli kürdüler de çok moda olmuştur.

Bu dönem moda olan üst giyimlerden gülece, bele kadar düz, eteği büzgülü ya da pileli olurdu. Önü açık olan gülecenin uzunluğu diz boyu, kol ise dirseğe kadar olup, kadife veya tirme kumaştan, astarlı dikilirdi. Yaka, bel, etek ve kollarına boncuktan işlemler yapılırdı.

Dış giysileri olarak kullanılan takımlar, belden kesimli ve alt parçası elle dikilmiş, yaka, etek ucu ve kol ağızları beyaz sim ve renkli pullarla süslenmiştir. Üst giysilerinin altına "tuman" denilen topuğa kadar inen uzun, pileli bol etekler giyilirdi. Çoğu zaman beş, altı eteğin üst üste giyildiği, iç etekle dış etek arasında giyilenlere de "ara tuman" denilirdi.

Kadınlar dışarı çıkarken eteklerinin üstüne ayrıca "çakşır" denilen paçalı giysiler giyinirlerdi. Tuman, ipek kumaştan olup, bolluğu serbest pili-lerle daraltılıp, bele geçirilen ucu püsküllü uçkurla bağlanmaktadır.

Azerbaycan'da yöresel olarak, giyinen tumanın etek boyu da değişiklik gösteriyordu. Örneğin; Nahçıvan bölgesinde etek boyları daha kısadır. Azerbaycan Devlet Tarih Müzesi'nde muhafaza edilen 8 adet Nahçıvan yöresi kıyafetleri Güney Azerbaycan kıyafetlerine benzemektedir.

Nahçıvan'ın Şerur bölgesinde etek boyları çok kısa olması ile dikkat çekiyor. Nahçıvan, Tebriz ve Gilan'da giyilen kısa etekler XX. yüzyılın

başlarında yayınlanmış mizah dergisi “Molla Nesreddin” dergisinde bile eleştirilmiştir. Soğuk havalarda arkalıgın kol düğmeleri iliklenip bağlanır ve üzerine küleçe denilen çepkene benzer giysi giyilirdi.

Şamahı yöresinin kadın kıyafetleri de Bakü’de giyilenlere benziyorlar. Halk giysilerinde sadelik, zengin giysilerinde zariflik ve altın, gümüş işlemeli süsler dikkat çekiyor. Çepken, köynek ve tuman biçimleri diğer bölgelerden farklı değildir. Arkalıgın yaka biçimi U şeklindedir. Çepkenin yanlarına belden biraz aşağı genişlik vermek için kullanılan çapık ve çıkıntının yerine iki adet üçken biçiminde ek kumaş dikilir.

Garabağ giysileri de Azerbaycan’ın diğer yöresel kıyafetleri ile aynıdır. Arkalık kalın ve değerli kumaştan yapılıyordu. Yaka, etek, kol ağzı, cep, yan dikiş, bel kesigi boyunca işlemlerle süsleniyordu. **(Resim 7; 8)**

Şeki yöresi kadın kıyafetlerinde uzun etek ve kısa lebbade giyilirdi. Lebbade, sıcak üst giyimi gibi uzun kollu gömleğin üzerinden giyilirdi ve önü iliklenmiyordu.

Lenkaran yöresinde kıyafetin üzerinden bele ve başa eşap sarılıyor, bu da yöreye özgü bir özelliktir.

İrevan giysileri coğrafi yönden Nahçıvan bölgesine yakın olduğundan dolayı benzerlik göstermektedirler. Bayan etek ve yeleği aynı olup, gömlek farklılık gösteriyor. Düz kesme yaka değil, oymalı yaka yapılıyor, kenar hatları ve etek kısmı ince şerit hâlinde kumaşla süsleniyor. Serin havalarda arkalıgın üzerine çuha giyilir.

Bu dönemde saçları toplamak için pamuk veya ketenden dokunmuş kumaş (cuna) kullanılırdı. Kaymaması için altından yapılmış çengeller kullanılırdı. Üstüne çargat ya da keleşayı örtülürdü. Keleşayının renklerine çok önem verilirdi.

Çargat boy uzunluğunda, dörtköşeli ve pahalı kumaşlardan dikilirdi.

Üstüne serendaz, leçek, gesabe, zerbaft gibi pahalı kumaşlardan örtülürdü. Bu kumaşların dokunmasında altın ve gümüş iplikler kullanılırdı.

Serendazın uzunluğu bele kadar olurdu. Aynı anda üç baş giyimi kullanılırdı; birinci cuna, ikinci keleşayı, üçüncü leçek (gesabe, serendaz, zerbaft). Soğuk havalarda bu başörtülerin üstüne şal (tirme şal, kaşmir şalları, yünden dokunmuş el dokuması şallar) salınırdı.

Bu dönemde kullanılan baş giyimlerinden biri de arahçın dır. Altın ve gümüş iplerle işleme yapılmış arahçınlar daha çok kullanılırdı.

1. Erkek Kıyafetleri

Yöresel olarak kullanılan erkek kıyafetlerine dönemin siyasi-iktisadi olayları az da olsa etkisini göstermiştir. Bu dönemde üst giyim olarak uzun kollu, bedene oturan çuha giyinilirdi. Çuha kalın kumaşlardan gikilirdi. Giyen şahsın yaşından asılı olarak çuhanın rengi ve uzunluğu farklı olurdu. Gençler açık renkte ve kısaboylu çuha giyinirlerdi. Çuhanın altına uzun, kaliteli yünden dokunmuş şalvar giyilirdi.

Azerbaycan'ın iklimi soğuk olan dağlık bölgelerinde üst giyimi olarak kürk giyilirdi. Bu kürkler kuzu derisinden olup yünlü tarafı içe doğru, kenarları işlemeli olurdu. En güzel kürkler Şuşa, Şeki ve Garabağ'da dikilirdi. İran'dan getirilmiş Horasan kürkleri de çok ünlüydü.

Çuhanın, abanın veya kürkün altından uzun, dar kollu ve bedene oturan arkalık giyilirdi. Zenginlerin giydikleri arkalıklara altın ve gümüş ipliklerle işlemler yapılırdı. Ön tarafı ipekli ve diğer kumaşlardan yapılmış düğmelerle iliklenir, üstüne belden ince kemer ya da kuşak sarılırdı.

Başa, yüksek, kenarı yukarı katlanmış külah (başlık), deriden dikilmiş papak veya börk giyinilirdi.

Azerbaycan millî kıyafetleri model ve süsleme zenginliğinin yanı sıra kumaşları ile de dikkat çekmektedir.

Kaynaklardan edinilen bilgilere göre, 17.yüzyılda Azerbaycan Yakın Doğu'nun başlıca ipek üretim merkezi olmuştur.

Şirvan, Şamahı, Şeki, Şuşa gibi şehirlerin başlıca ipek üretim merkezleri olması, kıyafetlerin de çeşitli ipek kumaşlardan yapılmasına imkan sağlamıştır. İpek üretiminin yanı sıra Nahçıvan'da pamuk dokumacılığı ve yün dokumacılığı da gelişmiştir. İç giyiminde ipekli kumaşları tercih eden zengin kesimin aksine halk keten ve pamuklu kumaşları tercih ediyordu.

Azerbaycan'da 17. yüzyılda tekstil üretiminde başlanan uzmanlaşmanın daha sonraki yüzyıllarda da devam ettiği görülmektedir. Burada üretilen atlas, tafta, brokar, muslin, tirme, kadife, dibâ, patiska gibi kumaşlar yabancı ülkelere de ihrac edilirdi.

Kadın elbiseleri çoğunlukla ipek, tirme ve kadife kumaşlardan, erkek giysileri çoğunlukla yün kumaşlardan yapılırdı. Atlas, tafta, brokar, kadife gibi kumaşlar, teknik adı ile adlandırılmışlardır.

2. Renkler

XIX. yüzyıl kadın giyimlerini araştırdığımız zaman, kıyafeti giyenin kendini rahat hissetmesi ikinci, gösterişin ilk sırada yer aldığını dörüyoruz. Gösterişe önem verildiği için kullanılan renkler de çok önemliydi.

Doğal boyalarla renklendirilen dokumalara değer verilir ve daha çok tutulurdu.

Giysilerde genellikle pembe, yeşil ve mavi renkler ağırlıkta kullanılmakta idi. Arkalık için koyu renkli kumaşlar tercih ediliyordu. Kol ağzı ve yakalara ilave olarak dikilen renkli şeritler arkılığı daha güzel gösteriyordu. Giyimde farklı renkler kullanılmasına bakmayarak bir uyum oluşturulur ve renkler birbirini tamamlıyordu.

Kadınların giyindikleri köyneklerin rengi yaşa göre değişirdi. Örneğin; kızlar ve gelinler sarı ve kırmızı, yaşlı kadınlar ise beyaz veya siyah renkte köynek giyinirlerdi.

Lenkaran yöresi giysilerinde koyu kırmızı, patlıcan moru, açık kahve renkleri, eşarplarda ise bazen kırmızı renkler kullanılmıştır.

Gürcistan Devlet Müzesi'nde sergilenen entari atlas kumaştan dikilmiştir ve üzerinde sarı buta motifi ve kenarları mavi olan kırmızı çiçekler vardır. Arkalığın koluna yeşil astar dikilmiştir. Şalvar kırmızı renktedir. Kırmızı, mavi, yeşil renkli atlas kumaşların üzerine turuncu, gri, yeşil, sarı, altın ve gümüş ipliklerle işlemler yapılırdı.

Başörtüsünde kullanılan renklere de çok önem verilirdi. Siyah, beyaz, turuncu, koyu pembe gibi renkler kullanılırdı.

3. Motifler

XIX. yüzyılda kumaşların üzerinde kullanılan motifler ağırlıklı olarak baskı ve nakış teknikleri ile yapılıyordu.

Azerbaycan'ın Nahçıvan, Gence, Şamahı, Şeki, Şirvan gibi bölgelerinde ahşap kalıplarla yapılan baskı tekniği çok gelişmiştir. Ahşap baskı kalıpları ceviz ağacından olup, motifin formuna ve büyüklüğüne göre düzeltilirdi. Bu tür baskı kalıplarında bitkisel ve geometrik desenlerin yanında kuş, hayvan ve insan tasvirlerine de rastlamak mümkündür. Bu motifler günümüzde Şeki, Gence gibi yerlerde yapılan keleşayılarda da kullanılmaktadır.

“Buta” (**Çizim 5, 6**) ve tavuskuşu motiflerinin yanısıra çiçek, gül, yaprak, tepelik ve madalyonlar da kullanılan motifler arasındadır.

Dokuma ve işlemlerde kullanılan motiflerden biri de spirallerdir.

Azerbaycan kumaşları desenlerine göre üç grupta toplanabilir; yazılı kumaşlar, motiflerle bezenmiş kumaşlar ve konusu olan kumaşlar.

Yazılı kumaşlar : Bu tür kumaşların üstüne Kuran'dan alınmış ayetler, Doğu şairlerinin şiirleri gibi yazılar yazılırdı.

Motiflerle bezenmiş kumaşlar: Bitkisel ve geometrik motifler kullanılarak yapılan dokuma kumaşlar Azerbaycan dokumacılık kültüründe çok önemlidir.

Konusu olan kumaşlar : Bu tür kumaşların üzerinde belli bir konu, bir sahne anlatılırdı. Örneğin, Fransa Dekoratif Sanatlar Müzesi'nde sergilenen kumaşın üzerinde "kızılbaş" kıyafeti giymiş bir atlı elinde kemendi ile yakaladığı birisi ile tasvir edilmiştir. Esir alınmış şahsın giyimi, başındaki arahçın'ı, çizgili halat'ı ve etnik yüz hatları ile Orta Asya'ya ait olduğu görülür.

Bu tip kumaşlarda tasvir edilen sahneler o dönem giyim - kuşam kültürü ile ilgili bilgi edinmemize yardımcı olur.

4 . Takılar

XIX.yüzyılda kıyafetlerin ayrılmaz bir parçası olan altın, gümüş ve değerli taşlardan hazırlanmış takılar form ve imalatı bakımından çok önemlidir. Takıları dört grupta incelemek mümkündür : boyun takıları, kol ve parmağa takılanlar, baş için kullanılanlar ve kıyafetlere takılanlar.

Bu dönemde Azerbaycan kadınlarının en çok kullandığı boyun için süslemelerdir. Bunlar; sinebend, silsile, boğazaltı, çeçik, garabatdag v.s. gibi isimlendirilmiştir.

Bu tip takılar değerli boncuk, inci, baklava, arpa tanesi formunda altın ve gümüşten yapılırdı.

XIX. yüzyıl kadın ve erkek kıyafetlerinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan kemerler, onu taşıyan kişinin milliyetini, zenginliğini ve yaşını bile belirliyordu.

Kadınlar kalın, erkekler ise ince kemerler kullanıyorlardı. Altın, gümüş, pirinçten yapılan kemer parçalarının üzerine figürler, işlemler yapılıyordu. Bayanların kullandıkları kemerlerin aşağısında iki, üç sıra altın ve gümüş paralar veya baklava formunda süslemeler, erkeklerde ise eteğe kadar uzanan hissenin üzerine değişik figürler monte edilmiş bir kaç ince, uzun deri parçası birleştirilirdi. Kemer üzerindeki metal parçalar, yuvarlak, baklava, dört köşe, madalyon formları şeklinde olurdu.

5 . Ayakkabılar

Millî kıyafetler, başlık, çeşitli ayakkabı ve terlikle tamamlanırdı. Ayağa yün ve ipek ipliklerle çeşitli desenlerde örülmüş çoraplar giyilirdi.

Kadın ayakkabıları (neleyin, başmak) form olarak erkek ayakkabılarına benzeseler de zarif biçimi ve üzerine yapılan işlemeli motiflere göre onlardan ayrılırdı.

Zengin kadınların giydikleri ayakkabılar, topuktan pençeye kadar bitkisel motiflerle süslenmiş gümüş parçası ile örtülürdü.

Başmak denilen ayakkabılar güzel ve nakış işlemeli olmanın yanı sıra arka tarafı açık olduğu için ata binerken ya da hızlı hareket edildiği zaman ayaktan çıktığı için pek tercih edilmiyordu.

Bu dönemde en çok kullanılan erkek ayakkabıları deriden dikilmiş topuksuz küçük “ başmak” lar idi.

Zengin kesim ince deriden dikilmiş “uzunboğaz çekmeler” tercih ederken, köylüler XX. yüzyılın başlarına kadar kullanılan “çarık” giyinirlerdi.

19. yüzyılın sonları Azerbaycan millî kıyafetlerinin değişmesine ve kaybolmasına zemin hazırlamıştır. Zamanla sadece millî bayramlarda giyilen giysiler, günümüzde müzelerde sergilenerek genç kuşakların kıyafet kültürümüz, halkımızın günlük hayatı, zevki ve dünya görüşüyle ilgili bilgi edinmelerine yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

1. MAKALE

Altın Takı Tarihi, Azerbaycan Dünyası, Azerbaycan Kültür ve Dayanışma Derneği, İstanbul, s: 4, aralık 2004, s. 61.

Azerbaycan'da İpekböcekçiliğinin Tarihi, Azerbaycan Dünyası, Azerbaycan Kültür ve Dayanışma Derneği, İstanbul, S: 3, 2004, s. 38.

Nakış Sanatı Ustalarının İmzaları, Azerbaycan Dünyası, Azerbaycan Kültür ve Dayanışma Derneği, İstanbul, S: 5, Şubat 2005, s. 70

Sanatsal Dokumalar, Aydın UĞURLU, 1997, Art Dekor (AD Aylık Dekorasyon Ve Sanat Dergisi), 56 , Kasım, s. 120-125.

Zengin Nakışlar, Azerbaycan Dünyası, Azerbaycan Kültür ve Dayanışma Derneği, İstanbul, s: 1, 2004, s. 65.

2. KİTAP

ATASOY, Nurhan, DENNY, B. Walter, MACKİE, W. Louise, TEZCAN, Hülya, (2001), **İpek Osmanlı Dokuma Sanatı**, TEB İletişim ve Yayıncılık A. Ş., İstanbul, Türkiye.

Azerbaijan National Costume, 4, Relics of Azerbaijan Material Culture, The Academy of Sciences of the Azerbaijan SSR The Museum of Azerbaijan History.

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (1997), Cilt 1, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

EFENDİ, Rasim – EFENDİ, Toğrul, (2002), **Azerbaijan Decoration**, Baku.

EFENDİ, Rasim – DÜNYAMALİYEVA, Sabire, (1997), **Azerbaycan Giyimleri**, Azerbaycan Neşriyatı, Bakı.

ŞENOL, Ahmet, (1999), **Türk Halk Oyunları Giysileri**, MEB, Ankara.

TÜRKOĞLU, Sabahattin, (2002), **Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam I**, T.Garanti Bankası A.Ş., İstanbul.

3. İNTERNET

www.akmb.gov.tr/turkce/books/erdem2/fatmabayraktar.htm

www.akmb.gov.tr/turkce/books/turkkong4-2/tk4-2-02_dunyamalliyeva.htm www.tufak.org.tr/yorelerimiz-kars.htm

SÖZLÜK

Arahçın: Kadife veya diğer kumaşlardan dikilerek üzeri altın para veya gümüşle süslenir. Üstten çoğunlukla beyaz vala takılır ve boğaz altından bağlanır.

Başmak: Yumuşak deriden, çok az topuklu veya topuksuz ayakkabı.

Çizme, çekme: Deriden yapılmıştır. Dar ve yumuşaktır. Diz kapaklarına kadar gelir.

Çuha (Kaftan-Üstlük): Üst dış giysisi olup, halk arasında değişik isimler alan, koyu renkli kalın kumaştan veya kalın siyah renkli bezden yapılır. Oyma yakalı, belden dar, belden aşağısı geniş, dizlere kadar uzanır, kol ağzları geniş çeşitli motiflerle süslü ve astarlıdır. Yarım kol veya uzun kollu olur.

Desmal (Mendil): Belde bağlı olan altın veya gümüş kemer üzerinden

sağ tarafa sarkıtılır. Çoğunlukta mendil, tül veya bezden yapılıp, kenarları işlemleni olur.

Hançer: 30-40 cm uzunluğunda, kını gümüş veya bakırdan yapılmış olup, çoğunlukla sol tarafa asılır.

Kemer: Kayıştan yapılmış, iki parmak kalınlığında, altın, gümüş veya bakır kullanılarak motiflerle süslenmiş olup, çuhanın üstünden takılır.

Köynek (Gömlek, iç gömleği): Halk dilinde hakim yaka, düzyakalı ve sedef düğmeli, çoğunlukta beyaz renkli ve ipekten yapılmış, kol ağızları geniş gömlek, giysi.

Külece: Boynuna, eteğine, yakasına ve kollarının omuz kısmına kürk vs. dikilmiş üstlük, elbise.

Papak: Başa örtülen papak; kuzu derisinden (körpe kuzu) yapılmış olup, içi astarlıdır. Kafaya yerleştirilen bölümü dar, üstü biraz geniştir. Çoğunlukta siyah, gökmaui, gri renkler kullanılmaktadır. Bazen çocuklarda beyaz renk da kullanılmaktadır. Ayrıca tiftik papaklar da kullanılmaktadır.

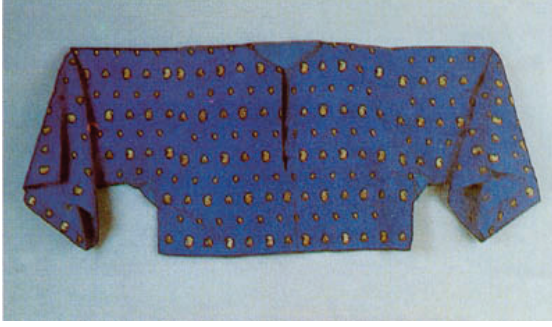
Şalvar (Pantolon): Üste giyilen çuhanın aynısı olan parçadan yapılır, renkleri değişik olabilir, üstten büzmelidir, altı dardır.

Tuman (Etek): Belden büzmeli, topuklara kadar uzanan, motifli, geniş, ipekten, kumaştan veya bezden yapılır.

Üst köyneği (Gömlek): Halk dilinde hakim yaka, düz yakalı, düğmeli, kollu, kolları düğmeli çoğunlukta beyaz ipekten veya beyaz patiskadan dikilir. Yaşlılarda siyah giyildiği görülr.

Vezinlik (Mermilik): Çuhanın sağ ve sol göğsüne, mermilik denilen yere mermiler veya mermileri andıran gümüş takılır.

Yele-Atkı (Pelerin): Çuha üzerinden sırta takılır. Çoğunlukta beyaz olur, ipten örme olanı da vardır. Bezden yapılmış olanda vardır. Arkadan yeleyi ve atkıyı andırır.

Resim 1: Azerbaycan Halçası ve Halk Tatbiki Müzesi'nden 7498 envanter numaralı ,
19. yy. kayıtlı üst *köynek*.

Resim 2: Azerbaycan Halçası ve Halk Tatbiki Sanat Devlet Müzesinden 19.yy ait
cepken.

Resim 3: 6810 envanter numaralı arkalık. XIX. yüzyıl.

Resim 4: Lebbade. Azerbaycan Halçası ve Halk Tatbiki Sanat Devlet Müzesinde 7305 envanter numaralı 19. yüzyıla ait bir lebbade.

Resim 5: Azerbaycan Halçası ve Halk Tatbiki Sanat Devlet Müzesi'nde 19. yüzyıla ait kürdü.

Resim 8: Arkalık ve tuman

Resim 9: Garabağ yöresi kadın kıyafetleri

Resim 10: Başmak. XIX. yüzyıl.

Resim 11a: Yün çoraplar

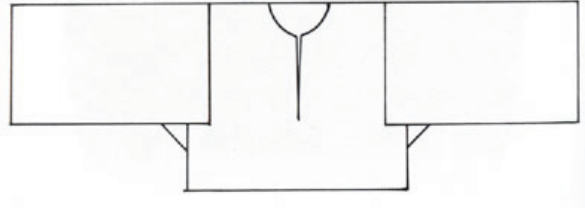

Resim 12: Çuha Erkek kıyafeti. Gazah yöresi 19 yy.

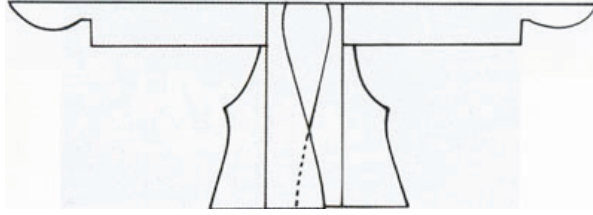

Resim 13: Kadın boyun takısı

Çizimler

Çizim 1: Üst köyneğin şematik çizimi

Çizim 2: Cepkenin şematik çizimi

Çizim 3: Buta motif

